

HÉT ÉVSZÁZAD PAPÍRTITKAI

MAGYAR PAPÍR- ÉS VÍZJELTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS

A magyar papírhasználat hétszáz éves évfordulója alkalmából a Magyar Papír- és Vízjeltörténeti Társaság (MAPAVIT) *Hét évszázad papírtitkai* címmel jubileumi kiállítást rendezett 2010. április 9. és július 17. között az Országos Széchényi Könyvtárban. A retrospektív és interaktív kiállítást Sólyom László köztársasági elnök úr nyitotta meg. A kiállítási anyag összeállítója az elmúlt hét évszázad legérdekesebb papírtörténeti fejezeteinek bemutatásával a 200 magyar történelmi papírmalom és 100 magyar papírgyár gazdag szellemi és tárgyi örökségének kívántak emléket állítani. A magyar papírhasználat évszázadai bővelkednek különleges, egyedi és értékes emléksanyagban, amelyek átszövik az élet minden területét. Az áttekintő jellegű válogatás ezekbe a ritkán látható és féltve őrzött – az elmúlt 200 év papírológiai és filigranológiai kutatásai során feltárt – papírtitkokba engedett betekintést. A papírt megszemélyesítő és azonosító vízjelek világát mintegy félezer rekonstrukciós vízjelrajz, eredeti, átvilágított vízjeles papír, történelmi vízjelszita és vízjelhenger reprezentálta.

A kiállítás nyolc fő részből állt. A *történeti kiállítás* a VI. szinten a Corvina termekben, a *látványműhelyek* (papírbolt, régiségbolt, nyomtató, vésnök, papírmerítő, restaurátor és könyvkötő műhely) a *számitógépes prezentáció*, a *Digitális Magyar Vízjel Adatbank*, az *arc képcsarnok*, és a *művészkiállító képzőművészeti tárlata*

Részlet a kiállításból

a könyvtár aulájában, a *gyermekrajz kiállítás* pedig a főbejárati szinten fogadta a látogatókat.

A történeti kiállítás első termének egyik része a papír és a vízjel definícióját, a vízjelkészítést, a vízjeltípusokat, a papírhasználat és a papírkészítés történetének kronológiáját, a papír útját Európába és Magyarországra, a papírmalmok felépítését, szerkezetét, műhelyeit, a papírkészítés munkafázisait, valamint az első kétszáz év magyar papírhasználatának történetét mutatta be. Sok európai nemzetet megelőzve, Magyarországra már a XIV. század elején eljutott a papír. Az első papíroklevelet Gentilis de Monteflorum bíboros, pápai legátus bocsátotta ki Pozsonyban 1310. május 2-án. A század végére a Magyar Királyság területén a káptalanok, konventek és vármegyék hivatalaiban már általánossá vált a papír használata. A papírkereskedők ezeket a jó minőségű papírokat kétszáz éven át külföldről, elsősorban itáliai, bajor, francia, svájci, osztrák és lengyel papírmalmokból szállították hazánkba. A kiállítóterem üveg-tárlóiban a papír- és vízjelkészítés különféle tárgyi emlékei mellett, az első kétszáz év papírkészítéséhez és papírhasználatához kapcsolódó szakirodalmi különlegességek is helyet kaptak.

Az első terem második részében a papírrestaurálás két ágának, az irat- és könyvrestaurálásnak az eszközeit, anyagait és munkafázisait tekinthették meg az érdeklődők. Mellette a 200 éves magyar filigranológia rövid történetéről, és a Világemlékezet Listára felkerült

nevezetes magyar papíralapú emlékről – Bolyai János zseniális matematikai munkájáról – az Appendixről és papírjának vízjeleiről szóló tárló zárta a sort.

A központi kiállítóteremben kerültek bemutatásra az *önálló magyar papírkészítés* félezer éves története első nagy korszakának – a papírmalmok korának – nevezetesebb eseményei, ritka papír- és vízjelemlékei. A XVI. század elején Német-Szilézia irányából már nemcsak papírbálák, hanem egy Tamás mester nevű papírkészítő is érkezett a felvidéki Lőcse városába, ahol az ő vezetésével hamarosan megkezdte működését az első ma-

gyar papírmalom. A tárlók, tablók és térképek a hat, XVI. századi magyar papírmalom történetétől a papírmalmok korának végéig kalauzolták körbe a teremben a látogatókat. Az üvegtárlókban az egyes korszakokhoz kapcsolódó érdekes szakirodalmi és papírtörténeti relikviák kerültek elhelyezésre. Többek között Erdély első térképe, az első rovásírás könyv, magyar városképek, az első magyar útleírás, Magyarország történetének illusztrált könyve, I. Apafi Mihály fejedelem teológiai fordítása, a Patrona Hungariae egyik szép papíremléke, az egyik legszebb barokk toronyvers, az első magyarországi heraldikai mű, az első hazai hírlap (Mercurius Veridicus), az első magyarországi tudomá-

Diósgyőri vízjelhengerek, XX. század eleje

nyos folyóirat, az első hazai fűvészkönyv, az első orvosi gyógynövénykönyv, stb.

XVI. századi nemzeti papírkészítésünk rendkívül tragikus történelmi időszakban vette kezdetét, mert az országot háborúk dúlták és a mohácsi vész után kialakult bizonytalan geopolitikai helyzet sem kedvezett a magyar papíripar kifejlődésének. A fehér művészet a három részre szakadt országban a viszonylag nyugalmasabb Erdélyben éledt újjá 1546-ban, Vidombák

papírmalomban. Ezt követően még két erdélyi, Kolozsvár (1564), Talmács (1574), majd két felvidéki, Körmöcbánya-1. (1576) és Liptószentmihály (1577) papírmalomban indult meg a papírmerítés. A XVI. századi papírmalmokat idéző tárlóban került bemutatásra a korszak egyik legkritikább papírtörténeti emléke is, Heltai Gáspár kolozsvári papírmalmának – az OSZK Kézirattárában, a Todoreszku-anyagban őrzött – egyetlen példányban fennmaradt *írópapír rizsmajegy*.

A XVII. században újabb 26 magyar papírmalom létesült, a XVIII. század pedig a papírmalom alapítások aranykora volt, 100 magyar papírmalom kezdte meg működését. A második kiállítóterem tárlói, tablói és átvilágító táblái ezek közül jelenítették meg a nevezetesebb papírmalmok történetét, vízjeleit és épen maradt tárgyi emlékeit. A látogatók megcsodálhatták többek között a Diósgyőri papírmalom méretarányos makettjét, magyar és német nyelvű rizsmajegyét, ma is működőképes, történelmi vízjelszítáit és a muzeális Rejtő-féle papírvizsgáló szakítógépet. Látható volt klasszikus, drótvízjeles merítoszita, Gyürky Mária, női papírkészítő saját, koszorús monogram-vízjelével ellátott, nagyméretű, eredeti merített papír, Murány papírmalom vízjeles papírjára nyomtatott díszes rizsmajegy, szomorú levél, bankócédula mintapéldány és váltótábla, papírhamisítás elleni hirdetmény és papírból készült, térbeli gyermekjáték. A vakok és gyengén látók részére *kitapintható vízjelfigurák* készültek az installációs oszlopokra, amelyek a fogyatékkal élők számára is érzékeltették a magyar vízjelek motívumvilágának sokféleségét.

A Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) tagjai közül Csukás István és Juhász Ferenc költő verses üzenetet küldött a XXI. század emberének. A 700 éves jubileum tiszteletére, vízjeles merített papírra, saját kezűleg írt versükben mondták el, hogy számukra mit jelent a papír. Libisch Győző rovásírású verssel tette meg ugyanezt. Látható volt még Pankaszi István és Mózer Erzsébet által készített *magyar papírmalom rekonstrukciós vízfestmény-sorozat*, a magyar papírkészítőknak emléket állító, jelképes papírív-téglafalak, az első magyar árnyaltos portré-vízjel (I. Ferenc József), XIX. századi intézmények egyedi rajzolatú, vízjeles levélpapírjai, szecessziós papírkereskedelmi plakátok és nevezetes préselt név-vízjelek (Arany János, Szentiványi Károly).

A XIX. század közepén már megkezdődött a nagyobb papírmalmok papírgyárakká történő átalakítása. A két eltérő teljesítményű és minőségű technika egy darabig még egymás mellett létezett, aztán a XX. század elején a gyáripar olcsóbb és jobb minőségű papírfeleségei fokozatosan kiszorították a papírmalmok merített papírjait. A harmadik kiállítóterem a papírgyárak korát, a XX. század eleji magyar papírkereskedelmet, a szakfolyóiratokat, a védjegy-vízjeleket, a bélyeg-vízjeleket, a papír környezetvédelmi vonatkozásait, a pa-

Rigler reklámplakát, 1914

pírnövényeket, a Papíripari Kutató Intézet tevékenységét és a papíripari oktatást ismertette. Nagyméretű átvilágító táblák jelenítették meg a legnagyobb magyar szecessziós préselt-vízjelet, a Hermaneci papírgyár vízjelét, Szénásy Béla és Hornyánszky Viktor művészi rajzolatú levélpapír-vízjelét, az első árnyalatos magyar Hungária levélpapír-vízjelet, a Diósgyőri Papírgyár árnyalatos értékpapír-vízjeleit (Tigris, Országház, Halászbástya, Mátyás király) és történelmi bélyeg-vízjel ívét. A Nemzeti Múzeum kölcsönadta egyik velinpapírra készült, különleges sópapír fényképét, az Iparművészeti Múzeum díszpolgári okleveleket, szecessziós borítékokat, aranyozott díszdobozt, ritka préselt-vízjeleket, a Diósgyőri Papírgyár pedig három történelmi vízjelnyomóhengert (egütört) bocsátott rendelkezésre a kiállítás idejére. A Bélyegmúzeum elhozta a kiállításra a magyar bélyeg-vízjelek legérdekesebb változatait bemutató változtatását és a legmodernebb, lézer-vízjellel ellátott magyar bélyegblokkot is. Külön tárló ismertette a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium jóvoltából a papír környezetvédelmi vonatkozásait, az újrapapírban rejlő lehetőségeket, az európai papírpro-

ZBORÓ papírmalom szimbólum-vízjele, 1771

jekteket, az információs és zöld pontokat. A terem kivevítő képernyőjén a korszerű környezetvédelmi eljárásokról, a legújabb irodai nyomtatási technológiákról, a Papíripari Kutató Intézet muzeális, síkszítás modell papírgépének működéséről készült videofilmet tekinthették meg az érdeklődők.

A történeti kiállításról az Ars Librorum térbe kilépve, jobbra a nevezetes papírtörténeti személyiségek portréit ábrázoló arcképcsarnok, és a Vinczemill papírmerítő műhely fogadta az érdeklődőket. Balra az Epson nyomtatóműhelyében a parádés színtechnikával dolgozó, legújabb fejlesztésű irodai és házi nyomtatókat lehetett működés közben kipróbálni. Mellette a múzeumpedagógiai foglalkozások helyén, az interaktív papírtérben vízjel összerakással, vízjelrajzolással, kifestéssel, szárazbélyegző nyomással, környezetvédelmi kiadványokkal, mesékkel, színezőkkel lehetett ismerkedni, papírtető kitöltéssel próbálkozni. Az OSZK *restaurátor és könyvkötő műhelyében* a szakma érdekes eszközei és alapanyagai voltak láthatók. A látványműhelyek közötti eligazodást a számítógépes prezentáció segítette, ahol a kiállítók munkáiról folyamatosan vetített videofilmekből lehetett tájékozódni a legújabb technikai megoldásokról és termékekről. A *Digitális Magyar Vízjel Adatbank* képernyőjén 1250 magyarországi vízjel több mint 30 ezer adata között tárolható a látogatók. Ezen a szinten a művészkiállítók tárlatán papírobjektok, művészkönyvek zárták a látóvalók sorát.

A gyermekrajz kiállítás az V. szinten kapott helyet. A fiatal alkotók pályázatra beküldött, sokszínű munkáiból a díjazott művek és a 100 legszebb, legérdekesebb rajz és festmény került kiállításra.

A négy hónapos nyitva tartási idő alatt szinte minden korosztály megfordult a kiállításon. A látogatási csúcspont a *Múzeumok éjszakáján* volt, amikor sokezer felnőtt és gyermeket vonzott be a kedvező lehetőség a kiállítótermekbe. A MAPAVIT és az OSZK szakemberei több tárlatvezetést és múzeumpedagógiai foglalkozást tartottak. A látogatók általános véleményét tükrözi egy, a Magyar Kézművesipartörténeti Egyesület részéről a vendégkönyvbe írt megjegyzés: „Gratulálok a kiállítás kurátorainak ehhez az ínyenceknek szóló kiállításához! Kár, hogy nincs a fővárosban vagy vidéken egy állandó, hasonlóan nagyszabású papír- és vízjeltörténeti kiállítás.”

Pelbárt Jenő
mapavit.at.t-online.hu